

BULMAK VE BULUNMAK FİLLERİNİN ANLAM VE KULLANIM ÖZELLİKLERİ

Doç. Dr. Mahir KALFA*

ÖZ: Türkçede *bulmak* ve *bulunmak* fiilleri bağımsız fiil ve birleşik fiil kuruluşlarıyla Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren kullanılmaya başlanmış kelimelerdir. Türkçede “etmek, olmak, yapmak, kılmak, almak, vermek, görmek, bilmek” gibi fiillerin yanı sıra “bulmak” ve “bulunmak” kelimeleri de birleşik fiil kuruluşunda yer alan yardımcı fiillerdir. Bu tür kuruluşlarla ifadenin kuvvetlenip zenginleşmesi, söz tekrarına düşülmemesi, ad cümlelerinden fiil cümlelerine geçilebilmesi gibi kolaylıklar sağlanabilmekte, anlatım gücünün olanakları artmaktadır. “Bulmak” ve “bulunmak” fiilleri söz dizimi sırasında çeşitli kullanım özellikleriyle kalıplaşmış deyimleşmekte ve böylece kısa ve etkili ifadenin yolu da açılmış olmaktadır. Ayrıca bu fiiller yalnız yardımcı fiil göreviyle kullanılmayıp birleşik fiil oluşturmakta da rol almaktadır. Bu durum, Türkçenin hemen hemen bütün dönemlerinde görülen dikkat çekici bir özelliktir.

Anahtar Kelimeler: bulmak fiili, bulunmak fiili, yardımcı fiil, birleşik fiil, Türkçede fiiller, anlambilgi.

Semantical and Grammatical Use of The Verbs *Bulmak* (to Find) and *Bulunmak* (to be Found) in Turkish

ABSTRACT: In Turkish, the verbs ‘to find’ and ‘to be found’ are the words used as the independent and compound verb constructions from the ancient times. In Turkish, the verbs ‘to find’ and ‘to be found’ are the auxiliary verbs that take part in compound verb construction as well as the verbs ‘to do, to be, to make, to take, to give, to see and to know’. Thanks to these components, enriching the expression, decreasing repetition and passing from a noun clause to a verb clause gets easy and eloquence possibilities increase.. The verbs ‘to find’ and ‘to be found’ take a fixed form with various usages and become idiom while forming sentences. In this way, the way of short and effective expression is opened. What is more, these verbs are used not only in the role of auxiliary verb but also in the

---

* Hacettepe Üni. Türkçe Eğitimi Böl. mahirkalfa@hotmail.com

role of constructing compound verb. This situation is a remarkable feature seen in almost all periods of Turkish.

Keywords: the verbs of bulmak(to find) and bulunmak (to be found), auxiliary verb, compound verb, verbs in Turkish, semantics.

Bulmak ve Bulunmak Fiillerinin Tarihsel Gelişimi

Türkçede “bulmak” ve “bulunmak” fiilleri yalnızca bağımsız bir fiil olarak değil, aynı zamanda yardımcı fiil olarak da kullanılmaktadır.

Türkçenin yazılı en eski dönemlerinden bugüne kadar gelen metinlerinde görülen “bulmak” ve “bulunmak” fiilleri, geçişli ve geçişsiz bir fiil ve oldukça sık kullanılan örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçişli bir fiil olarak “bulmak” kelimesi “1. Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak: *Kafam her an bir konu bulmak için binbir çeşit şeye müracaat ediyor.* 2. Bir şeyi elde etmek. 3. Kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek: *Paramı buldum.*” (Türkçe Sözlük 2011: 410) gibi temel anlamlarının yanında daha pek çok yan anlamlar kazandığı gibi, yardımcı fiil göreviyle de kullanılmaktadır. Bu çalışmanın esas konusu da Türkçe “bulmak” ve “bulunmak” fiillerinin tarihsel süreç içerisinde hangi anlam ve görevlerde kullanıldıklarının yanı sıra bir yardımcı fiil olarak gösterdikleri özellikleri ortaya koymaktır. Yaptığımız çalışma göstermektedir ki geçişli ve geçişsiz olarak kullanılan bu iki fiil, bir yardımcı fiil olarak yalnızca günümüz Türkçesinde değil, Türkçenin en eski metinlerinden bugüne kadar hemen hemen her dönemde “etmek” ve “olmak” yardımcı fiilleri gibi kullanılmıştır.

Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller* adlı kitabının *Karahanlı Safhasında Birleşik Fiiller* bölümünde *yür oturu bol-“göz önünde bulunmak”* (KB,2464) ve *Kırım Türkçesi Birleşik Fiiller* bölümünde 1. bul-/bol- “*olmak*” isimlerle oluş bildiren geçişsiz fiiller teşkil etmektedir. vuku bul- “*vaki olmak*” kabul bul- “*kabul edilmek*” helak bul- “*helak olmak*” gaşık bul- “*âşık olmak*” kulak bul- “*dikkat kesilmek, dikkatle dinlemek*” örnekleriyle “etmek” ve “olmak” yardımcı fiilleriyle “bulmak” fiilinin ilişkisini ortaya koymuştur (Hacıeminoğlu 1991: 258, 274)

“Bulmak” fiilinin Eski Türkçedeki 13. yüzyıl öncesi metinlerde anlam ve kullanım özellikleri hakkında Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı çalışmasıyla kelimenin etimolojisi ve eş anlamlısı olan “tapmak” fiiliyle ilgisi üzerine bilgi vermiş, “tapmak” fiilinin diğer Türk dillerinde, Azerice ve Türkmençe dâhil olmak üzere kullanıldığını ifade etmiştir (Clauson 1972: 332).

Bu konuda Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı* adlı çalışmasında birtakım tespitlerde bulunmuştur:

“bulın-/BSST. bulun- b.m. [*bul-* fiilinin reflexivum ve passivum hali, b. *acın-* I ve *acın-* II < ET. *bulun-* a.m. Clauson 1972 s. 344. *Yollar bağlı bulundu, kārübān işlemedi.* (Ferec 855/1451 v. 117b). *bulun-* fiili çok defa *ol-* fiilinin eş anlamlısıdır ve *ol-* fiilinin tekerrürünü önlemek için kullanılır. *var* ya da *yok* kelimelerinin kullanılmadığı yerlerde mevcudiyeti ifade edebilir (*olmak* fiili gibi) : *Sen hizāneye gir, hīc [bir] haziynede bulunmayan nefāyisden bulduğunu al, gel!* (Ferec 855/1451 v. 5b). Aynı şekilde bir isim cümlesinde de *ol-* fiilinin vazifesini yüklenebilir, ms. bir sıfattan sonra: *Doktor, daha ihtiyatlı bulunmak için, eğer bir cinayet varsa cesedi çıkarıp kasabaya getirmelerini candarmaya sıkı sıkı tenbih etti.* (Sabahattin Ali 1936 s. 9). *Bu hareketleriyle poturlu ve yanık yüzlü insanların onlara akrabaları kadar yakın olduğunu, benim uzaktan gelmiş bir yabancı bulunduğumu anlatmak istiyorlardı.* (K. Bilbaşar 1943d s. 62-63). Sıfat yerine bu noktada geçmiş zaman fiil sıfatı olursa tamamlanmış mazî mevzuu bahs olunabilir: *Va ‘de temām olduğu vaqt çühūd zeri istedi. Zer hārcā sürülmüş bulndı.* (Ferec 855/1451 v. 234a). Fakat bu gibi bir cümlelerin hususi bir ifadesi de olabilir, konuşan sanki bu işten mesul olmadığını, onu istememiş olduğunu, ondan pişman olduğunu hissettiriyor: *Bir defa karıma “Daktiloya şiddetle ihtiyacım var” demiş bulundum.* (M. L. Dikbaş 1936 s. 37). *Ben de böyle namussuz çocuğun bize lüzumu yok, diyerek bir daha arayıp sormamıştım. Ben öldü biliyordum, demek sağ ha? Çok memnun oldum doğrusu. Ne de olsa, efendim kardeş bulunmuş bir kere.* (B.S. Kunt 1933 s. 24-25). *bulun-* fiilinden evvel gelen ibare çok defa locativus halinde bir masdar ya da nomen actionis’dir: *Ayrıuk bunuy gibi hareketde bulınmayam.* (Ferec 855/1451 v. 125b). EO. dativus haliyle : ‘kavuşmak’: *Bir yıla degin haberümi umuy. Dirice olursam size bulınam, ölecek olursam du ‘ādan unutmayasız!* (Ferec 855/1451 v. 30b-31a) (Tietze 2002: 391).

“Bulmak” ve “bulunmak” fiillerinin yardımcı fiil olarak kullanılışlarını doğru ve isabetli bir biçimde değerlendirebilmek için en eski dönemlerden bugüne yazılı metinlerden bu kelimeleri tespit etmek yararlı olacaktır. Eski Türkçe (Orhon Türkçesi ve Uygur Türkçesi) dönemi metinlerinde de “bulmak” ve “bulunmak” fiillerine bugünkü temel anlamlarının yanı sıra bir ad ya da söz öbeğiyle birlikte yardımcı fiil olarak da rastlanmaktadır:

Orhon Türkçesinde “bulmak” fiili birkaç yerde “elde etmek, kazanmak” anlamıyla geçer. Kültigin Yazıtı doğu yüzünde 31. satırda yer alan *um(a)y t(e)g : ög(ü)m : k(a)tun : kuut(i)ḡa : in(i)m : kül tig(i)n : (e)r (a)t*

bultı : “umay misali annem Hatun’un kutu sayesinde, kardeşim Kül Tigin erkeklik adını elde etti.” (Tekin 1988: 16) cümlesinde *er at bultı* “ad kazanmak” anlamında birleşik fiil olarak kullanılmıştır. Tonyukuk Yazıtı 2. satırda yer alan *türk bod(u)n : k(a)nin bulm(a)y(i)n : t(a)bg(a)çda (a)dr(i)ltı* : “Türk halkı (kendi) hanımı bulmayınca, Çin’den ayrıldı.” (Tekin 1994: 3). Tonyukuk Yazıtı 23. satırda *çölgi (a)z (ä)ri : bult(u)m* “Bozkırdaki Azlardan bir adam buldum.” (Tekin 1994: 11) cümlelerinde ise “bulmak” fiilleri bağımsız bir fiil olarak yer almıştır.

“Bulmak” fiili Eski Uygur Türkçesinin çeşitli metinlerinde de geçmektedir. Örneğin *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*’nin Uygurcası’nda da bu fiile rastlanmaktadır.

ädgü y(a)vl(a)q bulsar, birlä bulalim “iyi fena bulsa beraber bulalım” (Orkun 1940: 37) ve *ärd(ä)ni bulğay-siz* “mücevher bulacaksınız” (Orkun 1940: 43) örneklerinde “bulmak” fiili bağımsız bir fiil olarak geçmektedir. Bu cümle, Hamilton’un çalışmasında da “bulmak” fiili olarak tespit edilmiştir: *ädgü yaßlaq bulsar birlä bulalım (Ben de (onunla) gideyim! İyiyi de, kötüyü de bulursak, birlikte bulalım! dedi* (Hamilton 1998: 16). *ağıçların bulmadı, bergü bulmay (hazinedarları bulmadı, ihsan bulmaz)* (Orkun 1940: 23) cümlesinde ise *bergü bul-* “ihsan bul-” anlamında birleşik fiil olarak geçmektedir. *burxan qutın bulsar-siz, mini titmang (Buddha kutunu bulursanız, beni bırakmayın)* (Orkun 1940: 50) cümlesinde de *qut bul-* “saadet, baht bul-” anlamında birleşik fiil olarak kullanılmıştır.

Yardımcı fiil olarak “yarlık bulmak, şans bulmak, talih bulmak” anlamıyla da bu dönemin metinlerinde geçmektedir: *näg(ü)l(ü)g inçä irinç y(a)rl(i)ğ bultunguz. (neden böyle bedbaht talii buldunuz.)* (Orkun 1940: 60), *bir tarisar ming tümän bulur (bir sürse bin[i] on bin bulur)* (Orkun 1940: 25).

Uygurca Üç Hikâye’de “mutluluk duymak, mutlu olmak” anlamıyla *sevinç bulmak* fiili geçmektedir. *sevinç bultuğ ol (meserret [=şadlık] duyur[di])* (Müller, F.W.K., Gabain A.Von 1946: 34-35), *edgü kılsar ayıg tüş bulır ayıg kılsar edgü tüş bulır (iyilik yapsa kötü sonuç kötülük yapsa iyi sonuç elde eder)* (Tekin 1976: 155, 255). *tünle inç bultımu erki (geceleyin sükûnet buldu mu acaba?)* (Tekin 1976: 54, 196). Burada *inç bulmak* fiili “huzur bulmak, sükûnete kavuşmak” anlamında birleşik fiil olarak geçmektedir.

Eski Uygur Türkçesinin devamı olarak görülen Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*’de de “bulmak” ve “bulunmak” fiillerine bağımsız ve yardımcı fiil olarak çokça rastlanmaktadır. *Sakinçka sızar kör*

erejke irer / Severin bulur balsa terkin yirer (Arat 1947: 130) (*Kederden zayıflar, rahattan usanır; sevdiğini bulur, bulunca çabuk yerer.*) (Arat 1959: 92). Bu cümlede *bulur* ve *balsa* sözleri bağımsız fiil olarak geçerken *Ukuş kayda bolsa ulugluk bulur / Bilig kimde bolsa bedüklük alur* (Arat 1947: 32) (*Anlayış nerede olursa orası ululuk kazanır; bilgi kimde olursa o büyüklük bulur.*) (Arat 1959: 22) örneğinde ise *ulugluk bulur* ibaresi birleşik fiildir. *Kişig til ağırlar bulur kut kişi /Kişig til uçuzlar barır er başı* (Arat 1947: 33) (*İnsanı dil kıymetlendirir ve insan onunla saadet bulur; insanı dil kıymetten düşürür ve insanın dili yüzünden başı gider.*) (Arat 1959: 23). *kut bulmak* sözü burada birleşik fiildir. *Kayu neng emitse kör egri bolur / Kamug egriler isiz urgı bulur* (Arat 1947: 97) (*Hangi şey yana yatarsa, eğri olur; her eğrilikte bir kötülüğün tohumu vardır.*) (Arat 1959: 69). Burada ise *urgı bulmak* ifadesi “tohum olmak” anlamında birleşik fiildir. *Er at bolsa begdin sevinçlig yaruk / Kayu il tilese bulur beg anuk* (Arat 1947: 312) (*Asker beyden memnun oldu mu, bey hangi memleketi isterse onu elinde bulur.*) (Arat 1959: 223). Burada *anuk bulmak* sözü “hazır bulmak” anlamında birleşik fiil olarak kullanılmıştır. *Tükel beg bolur bu bodunka başı / Anıngdın bulur tegme edgü kişi* (Arat 1947: 232) (*Böylesi mükemmel bir bey ve halka baş olur; insan ondan her türlü iyilik bulur.*) (Arat 1959: 162). Burada *edgü bulmak* yukarıda geçen *ulugluk bulmak* gibi kurulmuş bir birleşik fiildir.

Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri* adlı eserinde bu fiille kurulan yardımcı fiilleri şöyle tespit etmiştir:

bedüklük bulmak – “büyüklük kazanmak” : bu iki bile beg bedüklük bulur.

berge bul – “dayak yemek” : tapug kılmasa begde berge bulur.

ögdi bul – “medhedilmek” : nelük ögdi buldı feridun kutun.

ökünç bul – “pişman olmak” ol işler buzulgay ökünç bulga sen.

tilek bul – “arzuya nâil olmak” : tilekin bulur edgü künde yañı.

tilek arzu bul – “dilek ve arzuya nâil olmak” : törü kılsa ilke köni bolsa beg – tilek arzu bulgay bu kolsa kalı (Ercilasun 1984: 69).

Bu dönem eserlerinden olan Türkçenin bilinen en eski sözlüğü *Dîvânu Lugatî 't-Türk'*te de “bulmak” fiili bazı türevleriyle birlikte geçmektedir:

ol yarmâq buldı: O para [başka bir şey de olabilir] buldu. (Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever 2007: 205).

bultuqtı neng: Nesne bulundu. (Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever 2007: 205).

olar ekki bîr bîrig buluşdı: İkişi birbirini buldu. (Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever 2007: 207).

buluş: Başka birinin yaptığı işten birinin elde ettiği kazanç. (Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever 2007: 207).

Eski Anadolu Türkçesi (13, 14 ve 15. yüzyıl) metinlerinde “bulmak” ve “bulunmak” fiilleri bağımsız ve yardımcı fiil olarak sıkça geçmektedir. Bu fiillerin en zengin kullanım örneklerini *Yunus Emre Divanı*’nda bulmak mümkündür: *Zebânîler çün geleler beni yalnız bulalar / Bilmedüğüm dil soralar sen yardım eylegil Çalap* (Tatçı 1990: 32) dizelerinde *bulalar* kelimesi bağımsız bir fiildir. *Yalnız* kelimesi de bu fiilin zarfı durumundadır.

Yunus Emre’de “bulmak” fiili pek çok isimle birlikte kullanılarak çeşitli anlamlarda birleşik fiiller oluşturur: *devlet bulmak, derman bulunmak, visâl bulmak, yol bulmak, vahdet bulmak, vücûd bulmak, dirlik bulmak, sıhhat bulmak, çâre bulunmak* gibi daha pek örneği *Divan*’da bulmak mümkündür.

Togruluk bekleyen dost kapusunda

Gümânsuz ol bulur İlâhî devlet (Tatçı 1990: 37).

Aceb bu benim derdüme neyiçün dermân bulunmaz

Kim bulısar dermân ana kişiyi kim beri dutar (Tatçı 1990: 95).

Sen seni aradan al cism ü sûret cânsuz kal

Anda bulasın visâl ayruk ne bâzâr gerek (Tatçı 1990: 145).

Yidi Tamu’da yangıl her birinde kül olgıl

Vücûdun anda kogıl ayruk vücûd bulasın (Tatçı 1990: 252).

Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula

Başlu gönül onula merhemi sen olasın (Tatçı 1990: 270).

Dostdan belâ gelicegiz Eyyûb’layın sabreylegil

Niçe sıhhat buldı teni bunca belâ çekmiş iken (Tatçı 1990: 281).

Hey Emre’m Yûnus bî-çâre bulunmaz derdüne çâre

Var imdi gez şârdan şâra şöyle garîb bencileyin (Tatçı 1990: 284).

Yunus Emre'nin Türkçenin anlam özelliklerini nasıl sağladığını, hangi kullanılış özelliklerinden nasıl yararlandığını anlamak için deyim anlamı kazanmış örneklere bakmak faydalı olacaktır. *yol bulmak*, *ettiğini bulmak*, *kendini bulmak*, *paha bulmak* gibi birleşik fiiller Yunus Emre'de şu mısralarda oldukça güzel ifade edilmiştir:

Ger uluya irdünise sûret nakşı nendür senün

Ma 'nîye yol buldunısa iş bu dünyâ nendür senün (Tatçı 1990: 157).

İy yârânlar iy kardaşlar korkaram ben ölem diyü

Öldüğümü kayırmazam itdüğümü bulam diyü (Tatçı 1990: 290).

İş bu cihân-ı harâb dâim işidür taleb

Harâblıklar gösterür kendüyi bulanlara (Tatçı 1990: 336).

Kim bahâ bulısar ana ol kıgurur andın yana

Devlet irdi andan bana hâcet degül hümâ kuşu (Tatçı 1990: 364).

Türk dilinin temel kaynaklarından biri olan *Dede Korkut Kitabı*'nda da "bulmak, bulışmak ve bulunmak" fiillerinin çeşitli kullanım özelliklerine rastlanmaktadır.

Karşu yatan kara tağdan aşup geldüğünde kiçdüğünde Beyrek adlu bir yigide bulışmaduñ-mı (Ergin 1989: 140), *Kimiz sağurdum dilek ile bir oğul güç-ile buldum* (Ergin 1989: 87) ve *Geldi, oğlını koduğu yirde bulmadı*. (Ergin 1989: 162) cümlelerindeki *buldum*, *bulmadı* ve *bulışmaduñ* kelimeleri birer bağımsız fiildir.

Birin eksük bulsam yirine on öldüreyim. Onın eksük bulsam yirine yüzün öldüreyim. (Ergin 1989: 137). Bu cümlede ise *eksik bulmak*, birleşik fiil olarak yer almaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserlerinden Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Zeliha*'sında "bulunmak" kelimesi yardımcı fiil olarak geçmektedir: *Ol Rahimdir rahmet eder kuluna / Şol kula kim buyruğunda buluna* (Dilçin 1946: 3).

14. yüzyıl eserlerinden olan *Süheyl ü Nev-bahâr*'da *bulmak* sözüne yardımcı fiil olarak değişik biçimlerde rastlanmaktadır.

Anuñ niteliğın bilimedi 'aql

Dürüşdi vü çâre bulmadı 'aql (Dilçin 1946: 197).

Açup yüzünü gördi buldı murād

Ol aya muvāfık Süheyl urdı ad (Dilçin 1946: 221).

Olur dürlü hācet katıñda revā

Bulnur kamu derde senden devā (Dilçin 1946: 224).

Çeri ili beklemek için olur

Çü hāzır bulunmaya nişe gelür (Dilçin 1946: 256).

Yukarıdaki dizelerde *çare bulmak*, *murad bulmak*, *deva bulmak*, *hazır bulunmak*, ibareleri birleşik fiil olarak geçmektedir.

Bu eserde, “bulmak” ve “bulunmak” yardımcı fiilleri deyimleşerek farklı anlam özelliklerini ifade etmeye yarayan örnekler de ortaya koymaktadır. *Eser bulmamak*, *beñdeş bulunmamak*, *aman bulunmamak* bu dizelelerde deyim anlamıyla kullanılmıştır:

Birez gezdi vü bulmadı eser

Dürişdi vü hîç bilimedi haber (Dilçin 1946: 361).

Zamân ile toldı yidi yaş aña

Bulunmazdı âlemde beñdeş aña (Dilçin 1946: 221).

Ecel çün irişe su başdan başa

Bulunmaz amân gölgeden güneşe (Dilçin 1946: 295).

XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi (Muhammed bin Hamza, Hazırlayan: Ahmet Topaloğlu)'nde de “bulmak” kelimesi, “bulmak” ve “görmek” anlamlarında bağımsız bir fiil olarak geçmektedir.

BUL- : 1. *Bulmak, görmek.*

Bayık anlar, buldılar atalarını, azgunlar. Pes anlar, izleri üzere anlarun, ivdürinürler. (213a-6=37/69)

Anlar kim uyarlar Yalavaca: peygamber, yazu yazmaz; ol kim bulurlar anı yazılmış, anlarun katında, Tevrit içinde dakı İncil içinde. (79b-3=7/157)

Pes hergiz bulmayasın, Tañrı sünnetine, degşürmegi; dakı hergiz bulmayasın, Tañrı, sünnetine, döndürmegi. (208b-10=35/43)

2. *Bulup yakalamak, ele geçirmek.*

Eger bulurlar-ısa sizi, olalar size duşmanlar, dakı döşeyeler sizdin yaña, ellerini dakı dillerini, yavuzlığ-ıla. (262a-6=60/2)

Kanda kim olasız, ire size - yâ bula - ölüm; dakı eger oldunuz-ısa, burclar içinde (41a-4=4/78)

Pes eger yüz döndüreler; dutun anları, dakı depeden anları, anda kim buldunuz anları. (41b-11=4/89)

3. Sahip olmak, elde etmek.

Dakı anlar kim zihâr eylerler avratlarına... azâd füilekdür bir kul... Pes her kim bulmaya, iki ay oruç dutmaktadır. (259a-1=58/4)

4. Ermek, ulaşmak, nail olmak.

Dakı ol vakt kim irdi size musîbet ya 'nî yitmiş sahaba depelendügi, Uhud dokuşında; bayık buldunuz, anun iki ancasına ya 'nî Bedr dokuşında kim, yitmiş depeledünüz, yitmiş esir aldunuz. (32b-8=3/165)

Şol andan ötürüdür kim, bayık anlar, irmeye anlara susamak, ne dağı armak... dakı bulmayalar duşmandan bulmak: illâ kim, yazıldı anlarun için anun-ıla, eyü iş. (96a-11=9/120)

5. Hissetmek.

Pes ol vakt, ipleri bırakduklarından dakı asâları, hayâl olunurdu Mûsa'ya, câdulıklarından, kim anlar yügürürler. Pes buldı nefsi içinde ya 'nî gönli, korku, Mûsâ. (150a-3=20/67)

bulmak: Ulaşma, nail olma; muvaffakiyet.

Şol andan ötürüdür kim, bayık anlar, irmeye anlara susamak, ne dağı armak... dakı bulmayalar duşmandan bulmak: illâ kim, yazıldı anlarun için anun-ıla, eyü iş. (96a-11=9/120) (Topaloğlu 1978: 105)

zafar bul-: 1. Galip olmak, üstün gelmek.

Dakı eger zafar bulalar üzerünüze, saklamayalar sizde hısımlık, ne dağı ahd kavlı. (88a-6=9/8)

2. Kurtulmak, muradına ermek.

İy, keşki ben olmuş-mıssam anlarun-ıla; zafar bula-dum, zafar bulmak ulu! (40b-6=4/73)

zafar bulıcı: Kurtulan, muradına eren.

Anlar kim îman getürdiler, dakı yirlerinden ayrıldılar... dakı şunlar, anlardur zafar bulıcılar. (89a-2=9/20)

Bayık ben yanud virdüm anlara bugün, sabr eyledükleri için; bayık anlardur anlar, zafar bulıcılar muradlarını. (165b-4=23/111)

zafar bulmak: 1. Kurtulma, kurtuluş.

Dakı her kimi saklayasın yavuz işlerden, ol gün, bayık rahmat kıldun ana. Dakı şoldur, zafar bulmak ulu. (22b-4=40/9)

Bayık sakıncılarından, zafar bulmak; bostanlar, dakı üzüm... (279b-3=78/31)

2. Galibiyet, zafer.

Pes eger ola sizün, zafar bulmak Tanrı'dan; eyideler: Degül mi-dük sizün-ile? (45b-10=4/141) (Topaloğlu 1978: 685)

nusrat bul-: Üstünlük sağlamak, zafere ulaşmak.

Anun içinde, bir çetük başı gibi nesene var-ıdı; kaçan çağıracak, bilürlerdi kim nusrat bulasıldur. (19a-5) (Topaloğlu 1978: 453)

Toğru yol bulmak: Hidayete erme; hidayet, hak, hayır.

Bayık biz işiddük, Kur'an tañ, toğru yol gösterür, toğru yol bulmak-dın yaña. (273b-11=72/2)

Dakı bayık biz bilmezüz: Şer mi dilenildi yirdegiye, yâ diledi mi anlara Çalabı'ları, toğru yol bulmak ya'nî eylük. ;(274a-7=72/10)

Toğru yol bul-: Hidayete ermek, doğru yola ulaşmak.

Pes uy virsünler bana ya'nî îmâna kığırduğumda; dakı îman getir-sünler bana, anun için kim toğru yol bulalar. (13b-10=2/186) (Topaloğlu 1978: 576).

Klasik Osmanlı Türkçesi (16, 17 ve 18. yüzyıllar) metinlerinde de “bulmak” ve “bulunmak” fiilleri hem bağımsız hem de yardımcı fiil olarak yaygın bir biçimde görülmektedir. 16. yüzyılda *Nev'î Divanı*'nda “bulmak” fiili *rehâ bulmak*, *hayât bulmak* anlamlarıyla yardımcı fiil olarak kullanılmıştır: *Yûnus dehan-ı mâhî-i şebden bulup rehâ / Çıkdı kenar-ı lücce-i deryaya şâdmân* (Sefercioğlu 1990: 28) *N'ola yüzün göricek mürdelerün balsa hayât / Dîdeden olmış idün rûh-ı revân gibi nihân* (Sefercioğlu 1990: 37).

Bu yüzyılın en önemli divan şairi Baki'de de “bulmak” fiili yardımcı fiil olarak ilgi çekici anlam ve söyleyiş özellikleriyle kullanılmıştır:

Hayât balsa n'ola vasl-ı yâr ile Bâkî

Dehânı cânı leb-i la'li cânı pâresidür (Küçük 1994: 159)

Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

Bâkî kalur sahîfe-i âlemde adumuz (Küçük 1994: 218)

Bihamdillâh şeref buldı yine mülk-i Süleymânî

Cülûs itdi saâdet tahtına İskender-i sâni (Timurtaş 1987: 2)

Ehl-i dil cânlara meyl it şeref ü izzet bul

Terkîb-i Bend'den

Nazarun kânlara kıl gevher-i zî-kıymet bul

Gelme bî-nâm u nişân ehl-i harabât içre

Yüri var şehir-i melâmetde biraz şöhrat bul

Koyalum sâgarı zâhid sana hem-reng olalum

Bize keyfiyet-i sahbâ gibi bir hâlet bul

Meclis-i va'za oturmak katı alçaklıktur

Sadr-ı mey-hâne-i irfâna yitiş rif'at bul

Zâhid ol siklet ile uçmaga hazırlanma

Çıkar ol cübbe vü destârı biraz hıffet bul

Bî-riyâ merd-i Hudâsın bilürüz ey sôfi

Garazun rahmet-i Hakdur o kadar rahmet bul

Mey içüp mest-i müdâm olsa acep mi Bâkî

Derd ü gamsuz güzerân eyleye bir sâ'at bul (Küçük 1994: 289)

Baki'nin bu terki-i bendinde, *kıymet bulmak*, *şöhrat bulmak*, *rahmet bulmak* gibi *bulmak* yardımcı fiilinin pek çok örneği geçmektedir.

Yine bu yüzyılın şairlerinden Zati'de de “bulmak” fiilinin deyimisel kullanılış özelliklerine de rastlanmaktadır: *Kim bula bahâne sana kim su gibi Zâtî / Pâk ola yolun âşık-ı dîdâr olasin sen* (Çavuşoğlu, Tanyeri 1987: 52)

Sefâ bulmak birleşik fiili ise, yine aynı yüzyıl şairlerinden Yahyâ Bey'in divanında geçmektedir: *Subh-ı sâdik gibi gönlün açıla bula safâ / İşk-ı Hakdan içre isen tolu bir câm-ı sabûh* (Çavuşoğlu, Tanyeri 1987: 309)

17. yüzyıl şairlerinden Niyazi Mısıri'nin divanında, “bulmak” fiilinin çeşitli anlamları karşılama üzere yardımcı fiil olarak kullanılışına rastlanmaktadır: *fenâ bulmak*, *zevk bulmak*, *halâs bulmak*, *dermân bulmak*, *râhat*

bulmak, yol bulmak kuruluşlarında “bulmak” fiili sırasıyla “olmak, almak, ulaşmak, edinmek” gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Hem dahi cümle fenâ buldukta aşk bâkî kalır

Bu sebebden dediler kim aşka yoktur intihâ (Niyazi Divanı 1967: 31)

Ey Niyâzî ibtidâsız zevk buldun aşktan

Yârin isbâtında (lâ)sız zevk buldun aşktan (Niyazi Divanı 1967: 34)

Ger azâb-ı âhiretten bulmak istersen halâs

Ârif ol ki cehl odundan kopusar cümle azâb (Niyazi Divanı 1967: 52)

Herkesin derdine dermânı yine derdindedir

Derdinin içindeki dermânı bulmazsa ne güc (Niyazi Divanı 1967: 54)

Kısmet-i rûzî ezel aldı kamu nasibin

Kimisi buldu râhat kimi nükâl içinde (Niyazi Divanı 1967: 65)

Kim ol deme buldu yol vasletti Niyâzî ol

Nâcî denilen fırka bu zümre imiş ancak (Niyazi Divanı 1967: 93)

17. yüzyıl şairi Şeyhülislâm Bahâyî Efendi’de “bulmak” fiilinin yardımcı fiil olarak kullanıldığı örnekler günümüz Türkçesine açıklık getirecek özelliktedir. *Râh bulmaz mı senin kuvvet-i bâzûna fütür / Düm-i şemşîrine gelmez mi yahut hiç kelâl* (Tolasa 1979: 66). *Nükhet-i zülfü ki bir şeb ola mihmân-ı nesîm / Yeniden rûh bulur kâleb-i bî-cân-ı nesîm* (Tolasa 1979: 208).

18. yüzyıl şairlerinden Enderunlu Fazıl’da *zevk bulmak*; Abdi’de *ke-mal bulmak, manendi bulunmamak* gibi kullanımlar bugünkü Türkçeye yönelen Osmanlı Türkçesindeki görünümlerden ibarettir.

Zevkin bulamam gülşenin ol goncada sensiz

Ârâm edemem hâsılı ol nerm-bedensiz (Büyük Türk Klâsikleri [Enderunlu Fazıl]1988: 125)

Sevdiğim doğrusu pek güzel imiş

Gülleri açılmış kemalin bulmuş

Yar ile rakîpler bir yere gelmiş

Zemmile bu halkı âyâ ne gelir (Büyük Türk Klâsikleri [Abdi] 1988: 323)

Bulunmaz manendi bu cihan içre

Nâzenin hûbların kâni İslambul

Söylenür dâima şairan içre

Vermiştir dünyâya şânı İslambul (Büyük Türk Klâsikleri [Abdi] 1988: 323)

19. yüzyıl Yeni Osmanlı Türkçesi dönemindeki kullanılış özelliklerine yer vermenin tarihsel süreci kesintisiz olarak belirlemek için isabetli olacağı düşüncesinden hareketle “bulmak” fiilinin bu dönemdeki örneklerini de vermek gerekmektedir:

... ol sûretle teshîline bir yol bulunabilmek mümkünâtdan olduğuna... (Büyük Türk Klâsikleri [Ahmed Cevdet Paşa] 1988: 263)

Can bulur tarf-ı lisânınla hurûf-ı hestî

Çâk olur nâvek-i gamzenle süveydâ-yı adem (Büyük Türk Klâsikleri [Akif Paşa] 1988: 327)

Eder isyânıma gönümde nedâmet galebe

Neyleyim yüz bulamam ye's ile afvim talebe (Büyük Türk Klâsikleri [Şinasi] 1988: 331)

... Sultan Alaadin-i Selçukî'nin berattıyla Bilecik ve Ankara arasında olan ovada Söğüt ve Karacaşehir civarında karar buldu. (Büyük Türk Klâsikleri [Ahmed Vefik Paşa] 1989: 22)

Selime - İlâhî belânı bulasın! Çılgın mecnûn.

İvaz – Seni murdar leş sen belânı bul! (Büyük Türk Klâsikleri [Ahmed Vefik Paşa] 1989: 23)

Bu cihetle vuku' bulan ve zuhûr edecek olan hallere herkes âşinâ olup, ona göre hareket eder. (Büyük Türk Klâsikleri [Ali Suavî] 1989: 47)

Kendi de pederinin defni hizmetini îfâ etmek ve orduyu te'yîd için iktizâ eden hatt-ı ihtiyâtın başında bulunmak üzere Bursa'ya azîmet eyledi. (Büyük Türk Klâsikleri [Namık Kemal] 1989: 57)

Hattâ pâdişâh dağdağalarını def' için üzerlerine birkaç kese altın atmak mecbûriyyetinde bulundurdular. (Büyük Türk Klâsikleri [Namık Kemal] 1989: 57)

Eğer o da gelmese idi, bayağı canım sıkılacak idi; vefâsız olmadığını bilmesem, dâima ..... hâlinde bulunmazdım. (Büyük Türk Klâsikleri [Namık Kemal] 1989: 59)

Konuyu tarihsel süreci içerisinde ortaya koyduktan sonra, günümüz Türkçesindeki durumu ele almak gerekmektedir. “Etmek, olmak, yapmak, kılmak, buyurmak” gibi yardımcı fiillerin yanı sıra “bulmak” ve “bulunmak” kelimeleri de birleşik fiil oluşturmada görev taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Abik, çalışmasında bazı değerlendirmelerde bulunmuştur:

Türkçe kelimelerle kurulan birleşik fiillerde yardımcı fiilin geçişli veya geçişsiz olması, birleşik fiilin geçişli veya geçişsiz olmasını belirlemektedir. Türkiye Türkçesi gramerlerinde genellikle *et-*, *eyle-*, *kıl-* fiillerinin geçişli fiiller oluştururken, *ol-* yardımcı fiilinin geçişsiz fiiller oluşturduğu bilgisinin verildiği görülür: *yok ol-* / *yok et-*, *deli ol-* / *deli et-* vb. Ergin’in çalışmasında *et-*, *eyle-*, *ol-* fiilleri verilirken *kıl-* fiili verilmemiştir (1977: 307); Ediskun, sadece *et-* için geçişli fiildir, demektedir, “ancak, kurduğu birleşik fiil geçişli de geçişsiz de olabilir” açıklamasını vermektedir (1985: 243-246); Atabay / Kutluk / Özel, “*et-* ile kurulanlar geçişli de geçişsiz de olabilir” açıklamasını verirler (1983: 256-261); Banguoğlu, *et-*, *eyle-*, *kıl-* fiillerinin geçişli *ol-* fiilinin geçişsiz fiiller kurduğunu kaydeder (1986: 314); Bilgegil, “*ol-* geçişsiz, *et-*, *eyle-*, *kıl-* geçişli, lakin Arapça masterlar kendi çatılarını korurlar” bilgisini verir (1984: 280); Korkmaz, “*buyur-*, *eyle-*, *kıl-* ve *yap-* fiilleri *et-* fiiline koşut görevi olan geçişli yardımcı fiillerdir, *ol-* yardımcı fiili ile geçişsiz birleşikler kurulur” açıklamasını verir (2003: 150) (Abik 2005: 14).

Banguoğlu, “bulmak” fiilinin yardımcı fiil olarak kullanılmasına dikkat çekmiş ancak tespitinde temkinli davranarak “bulmak” kelimesini yarı yardımcı fiiller adıyla değerlendirmiştir: “Yine nesne olan adlarla kaynaşmış daha bazı fiiller vardır ki salt kılış ve oluş anlamı taşımamakla birlikte yardımcı fiillere benzer bir işleyişle, yani adın kavramını fiilleştirmek üzere birleşik fiiller yaparlar. Bunlara yarı yardımcı fiiller (verbe semi-auxilliaire) adını veririz (almak vermek bulmak işlemek görmek koşmak). *yol almak tedbir almak ara vermek karar vermek iş görmek vazife görmek son bulmak şifa bulmak şirk koşmak şart koşmak suç işlemek günah işlemek* gibi.” (Banguoğlu 1998: 316) Burada “bulmak” fiilinin yarı yardımcı fiil olarak adlandırılması eksik bir değerlendirmedir. Zira bu fiilin bir yardımcı fiil olarak kullanılışı, Türkiye Türkçesinde ortaya yeni çıkmış bir durum değildir, Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren söz konusudur. Bu durumun değerlendirilmesi aşağıda örneklerle aşamalı olarak yapılacaktır.

Bulmak Fiilinin Bağımsız Bir Fiil Olarak Kullanımı

1. Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak.
Ahmet Reşat ceketinin ceplerinde tütün tabakasını arayıp da bulamayınca asabileşti... (Kulin 2007: 12)

Kitapların, gazetelerin altında kaybolan defterimi buluyorum. (Seyfettin 2011: 304)

Definenin yerini buldum, çocuklar! (Abasıyanık 2011: 1552)

Aradığım bohçayı sandık odasının naftalin kokan köşesinde bulamadım. (Abasıyanık 2011: 58)

2. Kaybedilen bir şeyi tekrar ele geçirmek.

Saatimi buldum, kaybettiğim parayı buldum. (Tuğlacı 1995: 365)

3. Varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, keşfetmek.

Colombe Amerika'yı buldu. (Tuğlacı 1995: 365)

4. Yeni bir şey yaratmak, icat etmek.

Gutenberg kitap basmayı buldu. (Tuğlacı 1995: 365)

5. Herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak.

Meltem gazozlarının kampanyasındaki bu sloganı çok duyarsız ve bencil buluyordu. (Pamuk 2008: 42)

Şahende Hanım'ın konuşmasını nasıl buldunuz? (Kulin 2007: 185)

6. Seçmek.

Arkadaş olarak bu haylazı mı buldun? Bu kadar kitap arasında bunu mu buldunuz? (Tuğlacı 1995: 365)

7. Sağlamak, temin etmek.

Takım takım faturalarını burnuma dayadıkları zaman, seyahatlerinde bulup buluşturup arkandan Avrupa, Amerikaya döviz akıttığım zaman soruyor muyum ben sana neye kararında bırakmıyorsun diye... (Güntekin 1977: 33)

Artık bakkallarda gaz, pirinç, külâh şekerleri, fırınlarda da ekmek bulunuyor... (Buğra 1979: 65)

8. Cezaya uğramak.

Eden bulur, Allah'tan bulsun, Etme bulma dünyası. (Tuğlacı 1995: 365)

9. Hatırlamak.

Bir türlü bulamadım caminin ismini dersem inanır mısınız?" - S. F. Abasıyanık (Türkçe Sözlük 2011: 410)

10. Ulaşmak.

Meyhanedeki uğultu Salih girmeden önceki tonunu bulmuştu artık. (Buğra 1979: 58)

“Bulmak” ve “Bulunmak”ın Yardımcı Fiil Olarak Kullanılması

“Etmek” ve “olmak” yardımcı fiillerinin yanı sıra “bulmak” ve “bulunmak” fiillerinin tercih edilmesinde cümlenin anlam özelliklerinden başka yapısal özelliklerinin de rolü vardır. “Uyarmak” kelimesi bir cümlede farklı bir ad durumu gerektirirken “uyarıda bulunmak” daha farklı bir ad durumunu gerektirmektedir. Burada cümlenin bir nesneyle mi yoksa tümleçle mi kullanılacağı belirleyici olmaktadır. Böylece cümleyi anlamca farklı ifade etme imkânları doğmaktadır. *Beni uyardı.* cümlesi ile *Bana uyarıda bulundu.* cümlesi arasında anlam farkının bulunmayacağı söylenebilir.

“Bulmak” ve “bulunmak” fiilleri bir ad ya da ad öbeğiyle birleşik fiil oluşturur. Eğer birleşik yapının ad kısmı birden fazla kelimeden oluşuyorsa, yardımcı fiil tarafını oluşturan kelime “bulmak” fiiliyle kurulmaya eğilimlidir: öngöründe bulunmak, saygı duruşunda bulunmak, göz önünde bulundurmak...

... işgal kuvvetlerine mensup askerlerin sokakta rastladıkları Müslüman kadınlara aşağılayıcı hareketlerde bulduklarını öğrendiğini ve ortalıkta dolanmamak için pazara inmekten vazgeçtiğini söylüyordu (Kulin 2007: 101).

Kemal, içki içme alışkanlığı bulunmayan dayısının canını sıkın bir durum olduğunu hemen anladı (Kulin 2007: 261).

Av ne kadar küçük olursa olsun küllü dahilün yenfa hükmünün mürevvici ve bulduğu ile kefaf-ı nefse alışkın bir feylesof olduğunu göstermek için yanından geçen ufak tefek sineklere karşı asla adem-i tenezzül tavrında bulunmaz. (Gürpınar 2013: 17).

Resmî ifadelerde “etmek”, “olmak” ve “yapmak” yardımcı fiilleri yerine “bulunmak” kelimesi daha çok kullanılır:

Ürdün Kralı 2. Abdullah, Anıtkabir’de Atatürk’e saygı duruşunda bulunurken gözyaşlarını tutamadı. (Hürriyet gazetesi, 6 Mart 2013, s. 1.)

Makinenin başında yalnız bulunduğunuz hâlde fersahlarla uzaktaki bir meslektaşınızla daimi bir temasta bulunursunuz. (Ömer Seyfettin 2011: 635)

Sadrızam bu hareketi makul bulmadı. (Ömer Seyfettin 2011: 571)

“Bulmak” yardımcı fiili bir ad ya da ad öbeğiyle birleşik yapı oluştururken *-da, -de* bulunma durumu ekiyle kullanıldığında genellikle “yapmak, etmek” anlamı kazanır: itirafta bulunmak, itiraf etmek; yardımda bulunmak, yardım etmek; hizmette bulunmak, hizmet etmek; hakarete bulunmak, hakaret etmek...

Fakat şimdi sizi rahatsız edecek büyük bir terbiyesizlikte bulunmaktadırlar. (Gürpınar 2013: 106)

Adaylara lafzen hakarete bulunuyor. (Taner 1995: 42)

Bazı temaslarda bulunup hemen geri döneceğim. (Kulin 2007: 355)

“Bulmak” ve “bulunmak” fiilleri birleşik fiillerin kuruluşunda da önemli yer tutar. Bu tür kuruluşlarda ad cümlesi ile ifade edilebilecek bir yargı, fiil cümlesi kalıbına dökülmekle birlikte çeşitli kip modelleri de oluşturur. Örneğin “Şimdi İstanbul’dayız.” ifadesi ad cümlesi kuruluşunda bir yapıyken “Şimdi İstanbul’da bulunuyoruz.” cümlesi bu yapının fiil cümlesine dönüşmüş olmasıyla birlikte, farklı kip kullanımlarının da yolunu açmış olur:

... Başbuğumuzun niçin gelmediklerini nerede olduklarını hâlâ öğrenememiş bulunuyoruz Ayel... (Güntekin 1977: 97)

Birleşik yapıların kuruluşunda “bulmak” ve “bulunmak” fiillerinin yeni anlam ve görevleri ortaya çıkar: “söylemiş bulunmak, aldanmış bulunmak, gitmiş bulunmak, sevmiş bulunmak” gibi kullanımlar, fiilin istenmeden ya da irade dışı gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.

Uyandığım vakit kendimi kanepenin dibinde, arkası üstü uzanmış buldum. (Ömer Seyfettin 2011: 160)

Mukabele-i muhtasarasında bulduktan sonra iki kardeş, onlar da kızların yaptıkları gibi odalarına çekildiler. Herkes gitti. Fakat büyük valide bir kere coşmuş bulundu. (Gürpınar 2013: 222)

“Bulmak” fiili, anlatım sırasında söz tekrarına düşmemek için “olmak” fiiliyle birlikte eş anlamlı olarak kullanılır. Burada amaç söz dağarcığının zenginliğinden yararlanmaktır:

Hem Saraylıhanım ’in evdeki hükümlerliliğinin yaşlılık nedeniyle son bulması lüzumuna, hem de Kemal’in evlerinde yaşıyor olmasının vebaline işaret edecekti. (Kulin 2007: 77)

Markiz cenaplarının ‘Franklin’ gibi memleketine şeref-bahş olmuş, insaniyete büyük hizmette bulunmuş bir zatı – mahza ‘düşes’ler kucağında perver-şiyab olmuş bulunanlara mahsus bir zarafetle ‘alafransez’ asperj yemeyi bilemediği için – vahşetle itham etmesini musib göremem. (Gürpınar 2013: 98)

Mahir’in böyle bir teklife çoktan beri hazırlanmakta olduğunun madam zaten farkında bulunduğundan o da Türkçe ‘peki efendim’ cevabını verdi. (Gürpınar 2013: 412).

Bulmak ve Bulunmak Fiillerinin Deyimlerde Yer Alması

Türkçenin anlatım zenginliklerini gösteren özelliklerinden biri de kalıp ifadeler ve deyimlerdir. Bu tür ifadeler duygu ve düşüncüyü çarpıcı ve etkileyici bir şekilde belirtmeye yarar. “Bulmak” ve “bulunmak” fiilleri bu tür anlatım özellikleri içinde önemli bir yer tutar. Özellikle ifadenin kalıplaşmasında ve giderek deyimleşmesinde bu fiillerin sıkça yer aldığı görülür:

Yolunu bulmak: *“Hayır, ben şimdiden bir yolunu buldum”, dedi belli belirsiz gülümseyerek* (Pamuk 2008: 27).

Yüz bulmak: *Fakat büsbütün nevmid kalacak derecede değilse de pek de tezyid-i cesaret edebilecek kadar yüz bulamıyordu* (Gürpınar 2013: 277).

Bahane bulmak: *İki gözü hikmetinden sual olunmaz ki! Evlenmek niyetinde olan kocalar da işte böyle çocuk derler, çocuk derler...Tutturacak bir bahane bulurlar* (Gürpınar 2013: 39).

Kapağını bulmak: *Tevekkeli değil, tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş!* (Kulin 2007: 369).

Adamını bulmak: *Tam da adamını buldunuz* (Kulin 2007: 276).

Bulup buluşturmak: *Çok geç saatlerde bir karış suratla giriyordu eve, ona soru sormaya cesaret eden tek kişinin, teyzesinin sorularına kısa yanıtlar vermekle yetiniyor, bulup buluşturularak hazırlanan yemeklerin tadına bile bakmıyor...* (Kulin 2007: 18).

Kendisini bulmak: *Yahya Efendi'nin zamanında İstanbul şivesi kendisini bulmuştu* (Tanpınar 1979: 82).

İzini bulmak: *Semt halkı onu, Aziz Mahmut Hüdaî Efendinin damadı olarak tanıyorlar. Fakat hiçbir yerde izini bulmak mümkün değil* (Tanpınar 1979: 47).

Fırsatını bulmak: *... Vanî Efendi cerzebeli, mutaassıp, tefsiri çok iyi bilen bir âlimdi. Fakat fırsatını bulunca padişaha hâmisinin aleyhinde bulunacak kadar haristi* (Tanpınar 1979: 85).

Zor bulunmak: *Ne belli olmaz yahu... Geçen gün bir yerde konuşuluyordu, senden laf açıldı, bu Çukurova'da üstüne zor bulunur dediler* (Kemal 2001: 7).

Zor bulunmak: *Ustalığına diyecek yok amma, sebatsız, dedi, yoksa bu Çukurova'da az bulunur...* (Kemal 2001: 12)

Belasını bulmak: *Sen hiç merak etme o dokumacıardan bulacak belasını... Söven sövene...* (Kemal 2001: 19)

Kafayı bulmak: *Cumartesi akşamları biraz bira içip kafayı bulup iyice kızıştıkları zamanlarda ...* (Pamuk 2008: 75)

Arasını bulmak: *Saray'la aralarını bulmaya çalışıyormuş* (Kulin 2007: 35).

Sonuç

1. “Bulmak” ve “bulunmak” fiilleri gerek bağımsız gerekse yardımcı bir fiil olarak Türkçenin en eski metinlerinden günümüze değin varlığını sürdürmektedir.
2. Bu kelimeler, yardımcı fiil olarak kullanılmaları özelliğinin yanı sıra birleşik fiil kuruluşlarında da yer almaktadır.
3. “Bulmak” ve “bulunmak” kelimeleri, yardımcı bir fiil olarak “etmek, olmak, kılmak, yapmak, sağlamak, almak, vermek, tutmak, görmek” gibi pek çok fiilin yanı sıra zengin kullanım özellikleriyle birlikte yer almıştır.
4. “Bulmak” ve “bulunmak” fiilleri, “etmek, olmak, yapmak” gibi fiillerin sözdizimi sırasında tekrarlanmak istenmediği durumlarda eşanlı kullanımıyla bu kelimelerin yerini almaktadır.

Kalıplaşmış ve deyimsel anlatımlarda bir yardımcı fiil olarak “bulmak” ve “bulunmak” fiillerinin verimli kullanımına başvurulduğu ve bunlardan sıkça yararlanıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABİK, A.Deniz (2005), “Türkçede ‘Vefât’ Kelimesi ve Yardımcı Fiilleri”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 14, s. 13-28.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1998), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Üniversitesi, Londra.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1991), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kaynak Eserler Dizisi 47, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1984), *Kutadgu Bilig Grameri Fiil*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Muhammed bin Hamza (Haz. Ahmet TOPALOĞLU) (1976), *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Muhammed bin Hamza (Haz. Ahmet TOPALOĞLU) (1978), *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi II (Sözlük)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TİETZE, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I: A-E*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- TUĞLACI, Pars (1995), *Okyanus, Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, ABC Yayınevi, İstanbul.
- Türkçe Sözlük (2011), TDK Yayınları, Ankara.

TARANAN KAYNAKLAR

- ABASIYANIK, Sait Faik (2011), *Bütün Eserleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1947), *Kutadgu Bilig I Metin*, TDK Yayınları, İstanbul.
- _____ (1959), *Kutadgu Bilig II Tercüme*, TDK Yayınları, Ankara.
- _____ (2006), *Kutadgu Bilig Yusuf Has Hacib*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- BUĞRA, Tarık (1979), *Küçük Ağa*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Büyük Türk Klâsikleri* (1987), C 5, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul.
- Büyük Türk Klâsikleri* (1988), C. 7, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul.
- Büyük Türk Klâsikleri* (1988), C. 8, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul.
- Büyük Türk Klâsikleri* (1989), C. 9, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul.

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, TANYERİ, M.Ali (1987), *Zâti Divanı, Edisyon Kritik ve Transkripsiyon, Gazeller Kısmı III*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- DİLÇİN, Cem (1991), *Süheyl ü Nev-bahâr*, TDK Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Dehri (1946), *Yusuf ve Zeliha*, TDK Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı I*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1977), *Balıkesir Muhasebecisi / Tanrı Dağı Ziyafeti*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2013), *Şıpsıvdi*, Everest Yayınları, İstanbul.
- HAMİLTON, James Russel (1998), *Buddhacılığa İlişkin El Yazması, İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Hürriyet Gazetesi, 6 Mart 2013, s. 1.
- KAŞGARLI, Mahmud (Çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever) (2007), *Divânü Lugâti't-Türk*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1990), *Divânü Lûgati't-Türk* (Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KULİN, Ayşe (2007), *Veda*, Everest Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Bâki Divânı Tenkitli Basım*, TDK Yayınları, Ankara.
- MÜLLER, F.W.K., GABAİN, A. von (1946), *Uygurca Üç Hikâye*, Çev: S. Himran, TDK Yayınları, İstanbul.
- Niyazi Divanı (1967), Maarif Kitaphanesi, İstanbul.
- KEMAL, Orhan (2001), *Cemile*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- ORKUN, Hüseyin, Namık (1940), *Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası*, TDK Yayınları, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2011), *Bütün Hikâyeleri* (Hazırlayan: Nâzım H. POLAT), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- PAMUK, Orhan (2008), *Masumiyet Müzesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat (1990), *Nev'i Divânı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TANER, Haldun (1995), *Keşanlı Ali Destanı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1979), *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TATÇI, Mustafa (1990), *Yunus Emre Divanı, Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:

TEKİN, Şinasi (1976), *Uygurca Metinler II Maytrısimit*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

TEKİN, Talat (1988), *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara.

_____ (1994), *Tunyukuk Yazıtı*, Simurg Yayınları, Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1987), *Bâkî Divanı 'ndan Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

TOLASA, Harun (1979). *Şeyhülislam Bahâyi Efendi Divanı 'ndan Seçmeler*, Tercüman Yayınları, İstanbul